

Leszek Żygadło, Katarzyna Kopec-Żygadło

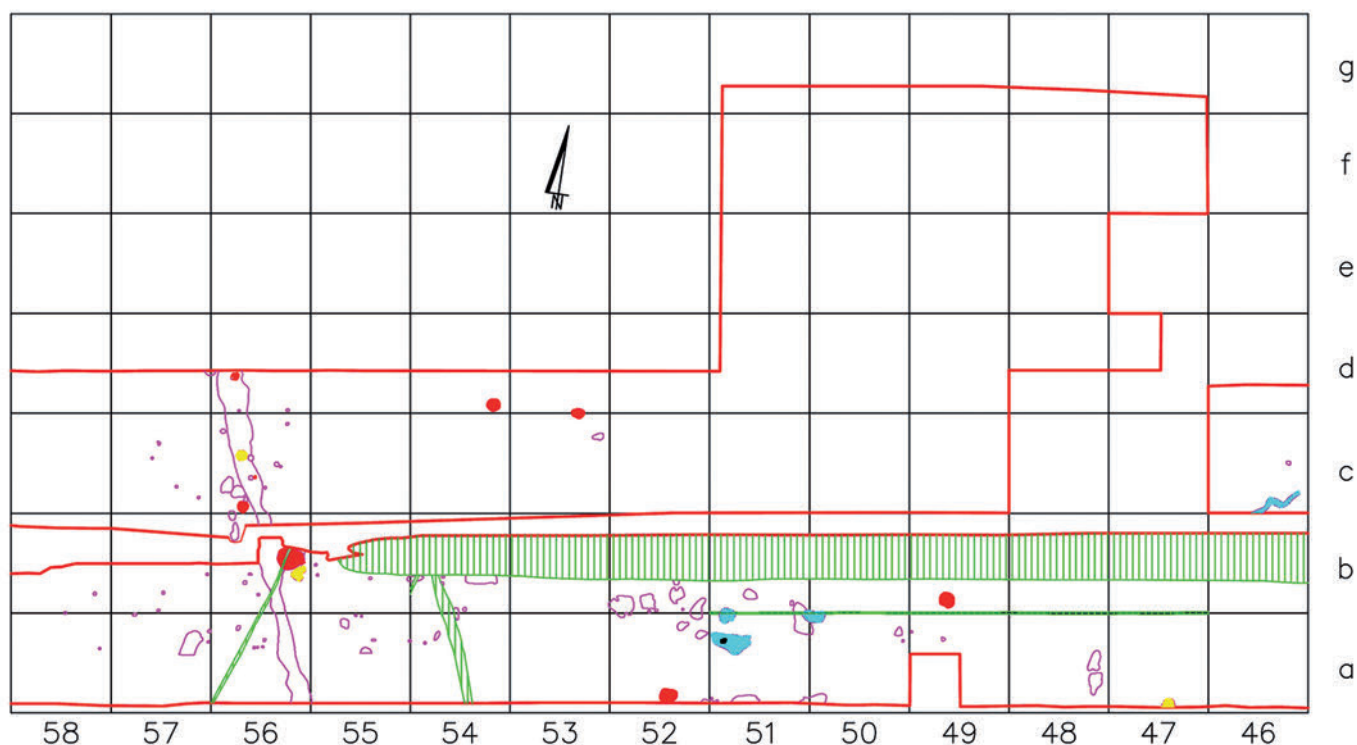
Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 1 w Biskupicach Podgórnym, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie, w latach 2005-2006

Prace archeologiczne na stanowisku 1 w Biskupicach Podgórnym, gm. Kąty Wrocławskie (AZP 81-27/2) realizowano na podstawie umowy zawartej pomiędzy Generalną Dyрекcją Dróg Krajowych i Autostrad w Warszawie a Instytutem Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie. Badania wykopaliskowe prowadzone od 14 września 2005 r. do 28 kwietnia 2006 r. były kontynuacją prac podjętych w 2003 r. na południowym pasie autostrady i wykonywano je w związku z modernizacją północnego pasa autostrady A-4 na odcinku od Wądroża Wielkiego do Bielan Wrocławskich (Kopec-Żygadło, Żygadło 2006). Badaniami w terenie, z ramienia Zespołu Badań Ratowniczych Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział we Wrocławiu, kierowała mgr Katarzyna Kopec-Żygadło. Ponadto w skład zespołu badawczego wchodził: mgr Małgorzata Kopec, mgr Dorota Wojnicka, Agata Woźniak i mgr Paweł Trzepizur. Nadzór merytoryczny sprawował prof. dr hab. Bogusław Gediga, natomiast za organizację i koordynację prac wykopaliskowych odpowiadali mgr Andrzej Kosicki i dr Leszek Żygadło. Klasyfikacji kulturowo-chronologicznej pozyskanych fragmentów ceramiki naczyniowej oraz artefaktów krzemiennych dokonali: prof. dr hab. Anna Kulczyka-Leciejewiczowa, prof. dr hab. Grzegorz Domański i dr Jarosław Bronowicki z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział we Wrocławiu. W pracach laboratoryjnych i gabinetowych uczestniczyli mgr mgr: Aneta Buchner, Izabela Dolata, Lidia Kamyszek, Małgorzata Markiewicz, Katarzyna Świątek i Dariusz Bobak. Badania geomorfologiczne stanowiska i jego okolic wykonał mgr Krzysztof Sadowski (Sadowski 2006). Analizę pozyskanych kości zwierzęcych przeprowadziła dr Anna Krupska z *Katedry Anatomii i Histologii* Wydział Medycyny Weterynaryjnej Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu (Krupska

2006a; 2006b; 2006c; 2006d; 2006e). Badania petrograficzne wybranych artefaktów kamiennych wykonali: prof. dr hab. Alfred Majerowicz, dr Agnieszka Wójcik i mgr Stanisław Madej z Instytutu Nauk Geologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego (Majerowicz *et al.* 2006).

W trakcie prac prowadzonych w 2003 r. na jezdni południowej przebadano areal o powierzchni 6 850 m² (Kopec-Żygadło, Żygadło 2006, 202). W latach 2005-2006 prace prowadzono w obrębie modernizowanej jezdni północnej wraz z pasem pobocza aż do linii rozgraniczającej inwestycję. Obserwacje poczynione w trakcie badań jezdni południowej pozwoliły na dokładniejsze określenie zasięgu stanowiska i wyłączenie z robót budowlanych odcinka autostrady od km 41 + 800 do km 42 + 160, czyli do cieków wodnych, który przed podjęciem badań w terenie uznano za granicę pomiędzy stanowiskami Biskupice Podgórne 1 oraz Biskupice Podgórne 2 (Kopec-Żygadło, Żygadło 2006, Ryc. 1, 199). Ze względu na harmonogram oraz organizację robót budowlanych prace wykopaliskowe na jezdni północnej prowadzone były w kilku etapach. Każdorazowo zakres badań archeologicznych oraz terminy uzgadniano z generalnym wykonawcą: Konsorcjum Bögl – Berger – Kirchner. W okresie od 14 września do 20 grudnia 2005 r. wykopaliskami objęto jezdnię północną wraz z pasem pobocza aż do linii rozgraniczającej inwestycję. Prace zawieszono ze względu na warunki pogodowe i dokończono w obrębie pasa pobocza pomiędzy 6 i 28 kwietnia 2006 r. W sumie w trakcie sezonu 2005-2006 badania wykonano na obszarze o powierzchni 9 570 m². Łącznie badaniami wykopaliskowymi objęto w latach 2003-2006 obszar o powierzchni 16 400 m².

Układ stratygraficzny zaobserwowany w pasie drogowym jezdni północnej jest podobny do stwierdzonego w 2003 r. (Kopec-Żygadło, Żygadło 2006, 202).

Ryc. 1. Biskupice Podgórne, stan. 1, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Plan fragmentu wykopu (rys. A. Buchner, K. Kopeć-Żygadło)

Fig. 1. Biskupice Podgórne, stan. 1, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. The plan of a part of the excavation (drawing by A. Buchner, K. Kopeć-Żygadło)

LEGENDA

	granica wykopu		kultura unietycka		row odwadniający, dreny
	obiekt archeologiczny		kultura przeworska		okres wczesnego średniowiecza
	kultura amfor kulistych				

Głębokie korytowanie przeprowadzone w okresie międzywojennym spowodowało zniszczenie części stanowiska pomiędzy arami 44 – 51 (Ryc. 1). Usunięta została zarówno warstwa kulturowa, jak i prawdopodobnie część obiektów. Ze względu na ukształtowanie terenu miąższość usuniętego mechanicznie podłoża zmniejszała się w kierunku zachodnim. Warstwa kulturowa w szczątkowej postaci pojawiła się od ara 49 i występowała do ara 71, osiągając maksymalną miąższość około 1 m w granicach arów 55-57.

Podczas badań wykopaliskowych prowadzonych w latach 2005-2006 odsłonięto i wyeksplorowano 104 obiekty, w tym 4 przebadane już częściowo w obrębie wykopu z 2003 r. (Ryc. 1). W przeważającej większości (100 obiektów) były to pozostałości zakładanych w tym miejscu obozowisk lub osad (61 dołów postępowych, 39 jam o różnorodnym charakterze gospodarczym). Ponadto na przebadanej części stanowiska zadokumentowano 3 obiekty o charakterze sepulkralno-wotywnym (pochówki zwierzęce) oraz stare koryto niewielkiego cieków wodnego, który – obecnie zmeliorowany – płynie około 120 m dalej na wschód. Wyraźnym śladem nowożytnej aktywności ludzkiej na stanowisku, poza głębokim korytowaniem w granicach pasa drogowego, jest

uchwycony na całej długości wykopu rów odwodnieniowy, biegnący równolegle do starej jezdni autostrady (Ryc. 1). W jego obrębie założono kilka cięć profilowych, natomiast w obrębie arów 55b-56b, w miejscu, gdzie przecinał on obiekty archeologiczne, rów został wyeksplorowany w całości.

Większość jam przyjmowała na poziomie calca zarys zbliżony do owalnego/elipsoidalnego lub nieregularny (Ryc. 2). Zachowana głębokość obiektów wynosiła najczęściej od 0,10 do 0,36 m, w pojedynczych przypadkach przekraczała 0,5 m. Wypełniska większości obiektów były homogeniczne i składały się z ciemnoszaro-brunatnej próchnicy. Bardzo nietypowy zarys zygzaka załamano w trzech miejscach miała jama nr 84 (Ryc. 3). Był to obiekt silnie wydłużony wzdłuż osi wschód-zachód, o łącznej długości ok. 6 m i szerokości od 0,2 do 0,5 m. W przekroju pionowym przyjmował kształt zbliżony do trapezu i osiągał maksymalną głębokość 0,76 m. Kształt, głębokość oraz inwentarz zabytkowy pozyskany z wypełnisk niektórych obiektów pozwala określić ich funkcję ogólnie jako jamy gospodarcze/magazynowe (Miśkiewicz 1968, 173; Michalski 1983, 156; Baron 2004, 19). Niektóre z jam gospodarczych z dużym prawdopodobieństwem pełniły funkcje *stricto* magazynowe.

Ryc. 3. Biskupice Podgórne, stan. 1, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Obiekt 84 – rzut na poziomie calca (fot. A. Woźniak)

Fig. 3. Biskupice Podgórne, stan. 1, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. Object 84 – the projection at the level of the undisturbed sand (photo by A. Woźniak)

Funkcję zasobową można by przypisać jamom 4 i 16. Obiekt 4 miał kształt zbliżony do owalnego o wymiarach $1,2 \times 0,7$ m, w przekroju pionowym zaś workowaty o maksymalnej głębokości $0,8$ m. Wypełnisko jamy było wielowarstwowe, a w spągu zalegała warstwa popiołu z domieszką węgla drzewnych.

W trakcie sezonu badawczego 2005-2006 odsłonięto również 61 dołów posłupowych. Wspomniane obiekty nie tworzyły żadnych czytelnych konstrukcji wielosłupowych budowli. Część z nich to pozostałości po różnego rodzaju prostych urządzeniach (stelaże, rusztowania) lub pojedynczych słupach, których przeznaczenie jest trudne do ustalenia.

Kolejną kategorię obiektów odkrytych na stanowisku Biskupice Podgórne 1 reprezentują pochówki zwierzęce – obiekty 1, 2 i 21 (Ryc. 4-6). Wystąpiły one na granicy arów 50a/51a (nr 2) oraz w obrębie ara 51a (nr 1 i 21) w bardzo bliskim sąsiedztwie, na obszarze nie przekraczającym 100 m^2 (Ryc. 1). Obiekt 1 miał w rzucie nieregularny kształt, mocno wydłużonego trójkąta o zaokrąglonych narożach i wymiarach $2,2 \times 1,8$ m. Jama zorientowana była dłuższą osią wzdłuż linii wschód-zachód i podobny układ przyjmował złożony w niej szkielet bydłocy. Pojedyncze szczątki kostne uchwycono w stropowej partii obiektu, natomiast szkielet odsłonięto już na głębokości $0,20$ m (Ryc. 4). Zwierzę ułożono

Ryc. 4. Biskupice Podgórne, stan. 1, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Obiekty 1 i 14 w trakcie eksploracji – rzut poziomy na głębokości $0,45$ m (fot. A. Woźniak)

Fig. 4. Biskupice Podgórne, stan. 1, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. Objects 1 and 14 during exploration – horizontal projection at a depth of $0,45$ m (photo by A. Woźniak)

Ryc. 5. Biskupice Podgórne, stan. 1, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Obiekt 2 (pochówek zwierzęcy) w trakcie eksploracji – rzut poziomy na głębokości 0,4 m (fot. P. Trzepizur)

Fig. 5. Biskupice Podgórne, stan. 1, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. Object 2 (an animal burial) during exploration – horizontal projection at a depth of 0,4 m (photo by P. Trzepizur)

w jamie grobowej na lewym boku, z głową skierowaną na wschód. Dobry stan zachowania reprezentowały kości górnego i dolnego odcinka kręgosłupa. Kości czaszki oraz kończyn zachowały się w formie szczątkowej. Szkielet, najprawdopodobniej uszkodzony i zdekompletowany w trakcie budowy autostrady, stanowił pozostałość po dorosłym osobniku (Krupska 2006b). Wypełnisko jamy tworzyła czarna próchnica, w części spągowej zalegała warstwa szarej próchnicy oraz gliny noszącej wyraźne ślady działania ognia.

Pochówek zwierzęcy – obiekt 2 – znajdował się w odległości ok. 4 m na północny wschód od omawianego powyżej obiektu nr 1. Jama na poziomie calca przyjmowała zarys nieregularny, podobny do owalnego, o wymiarach 1,2 × 1,6 m. Jej północna część była zniszczona przez wkop pod dren. Pojedyncze, mocno zniszczone kości, odsłonięto już w stropowej części obiektu. Pozostałe partie szkieletu była – kości kończyny piersiowej prawej, fragmenty żeber, kości kończyny miednicznej prawej, resztki autopodium kończyny piersiowej lewej – uchwycono na głębokości 0,4 m (Ryc. 5). Pierwotnie zwierzę ułożono w jamie grobowej na prawym boku wzdłuż osi – z nieznacznym odchyleniem – północ-południe, z głową zwróconą w kierunku południowym. Układ i stan zachowania szkieletu wskazują na to, że prawie cała lewa część szkieletu tego osobnika – znajdująca się nieco wyżej – została usunięta mechanicznie w czasie budowy autostrady w okresie międzywojennym (Krupska 2006c).

Strop trzeciego pochówku – 21 – rysował się w calcu jako nieregularne, zbliżone do kolistego, szarobrunatne zaciemnienie o wymiarach 1,3 × 1,1 m, z niewielkim odkształceniem od strony południowo-wschodniej. Jamę w partii stropowej zniszczył wkop pod dren. Szkielet bydlęcy zalegał jednak na tyle głęboko, że nie został uszkodzony. Większe jego fragmenty pojawiły się na głębokości 0,5 m (Ryc. 6). Na poziomie 0,7 m od stropu calca widoczny był cały, dobrze zachowany, szkielet dorosłego osobnika o ukończonym procesie zrastania się nasad i trzonów kości długich. Zwierzę ułożono w jamie na grzbiecie, z nogami uniesionymi do góry. Czaszka leżała po lewej stronie, obok kości kończyny piersiowej, w pewnym oddaleniu od reszty szkieletu. Głowę w momencie składania do jamy skierowano sklepieniem

czaszki w kierunku doogonowym i ustawiono w wykopie pionowo (Krupska 2006d).

Do ostatniej kategorii obiektów zadokumentowanych w trakcie badań przeprowadzonych w 2005 r. należy zaliczyć rów (obiekt 111), który przebiegał przez wykop wzdłuż linii północny-zachód – południowy-wschód (Ryc. 7). Jego odsłonięty fragment miał długość około 35 m i maksymalną szerokość od 1,2 do 3,1 m. W przekroju przybierał kształt nieckowaty, o maksymalnej głębokości do 0,2 m. Rów ten stanowi kontynuację obiektu przebadanego częściowo w trakcie pierwszego sezonu wykopaliskowego. Z coraz większym prawdopodobieństwem można go interpretować jako pierwotne koryto niewielkiego strumyka, którego pozostałością jest zmeliorowany obecnie ciek wodny przecinający autostradę na km 42+160 (ar 44), czyli ok. 120 m dalej na wschód. Ostatecznie jego funkcję powinny ustalić badania geomorfologiczne, natomiast przebieg poza granicami wykopu – fotografie lotnicze.

W trakcie badań wykopaliskowych pozyskano z jam oraz z warstwy kulturowej fragmenty ceramiki naczyniowej (354 fragmenty naczyń, w tym 1 ułamek ceramiki

Ryc. 6. Biskupice Podgórne, stan. 1, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Obiekt 21 (pochówek zwierzęcy) w trakcie eksploracji – rzut poziomy na głębokości 0,5 m (fot. P. Trzepizur)

Fig. 6. Biskupice Podgórne, stan. 1, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. Object 21 (an animal burial) during exploration – horizontal projection at a depth of 0,5 m (photo by P. Trzepizur)

malowanej), fragment kółka glinianego, fragment kafla, 5 zabytków krzemiennych, 3834 fragmenty kości (w tym 3 niekompletne szkielety bydłace *in situ*) oraz polepę. Z eksploracji warstwy kulturowej pochodzi 79% całości zbioru ceramicznego, a tylko 21% z wypełnisk obiektów (ceramika naczyniowa wystąpiła w 16, a kości zwierzęce w 8 obiektach). Wydobyte w trakcie eksploracji ułamki naczyń reprezentują fazy zasiedlenia wydzielone na stanowisku w oparciu o analizę zabytków pozyskanych w sezonie badawczym 2003.

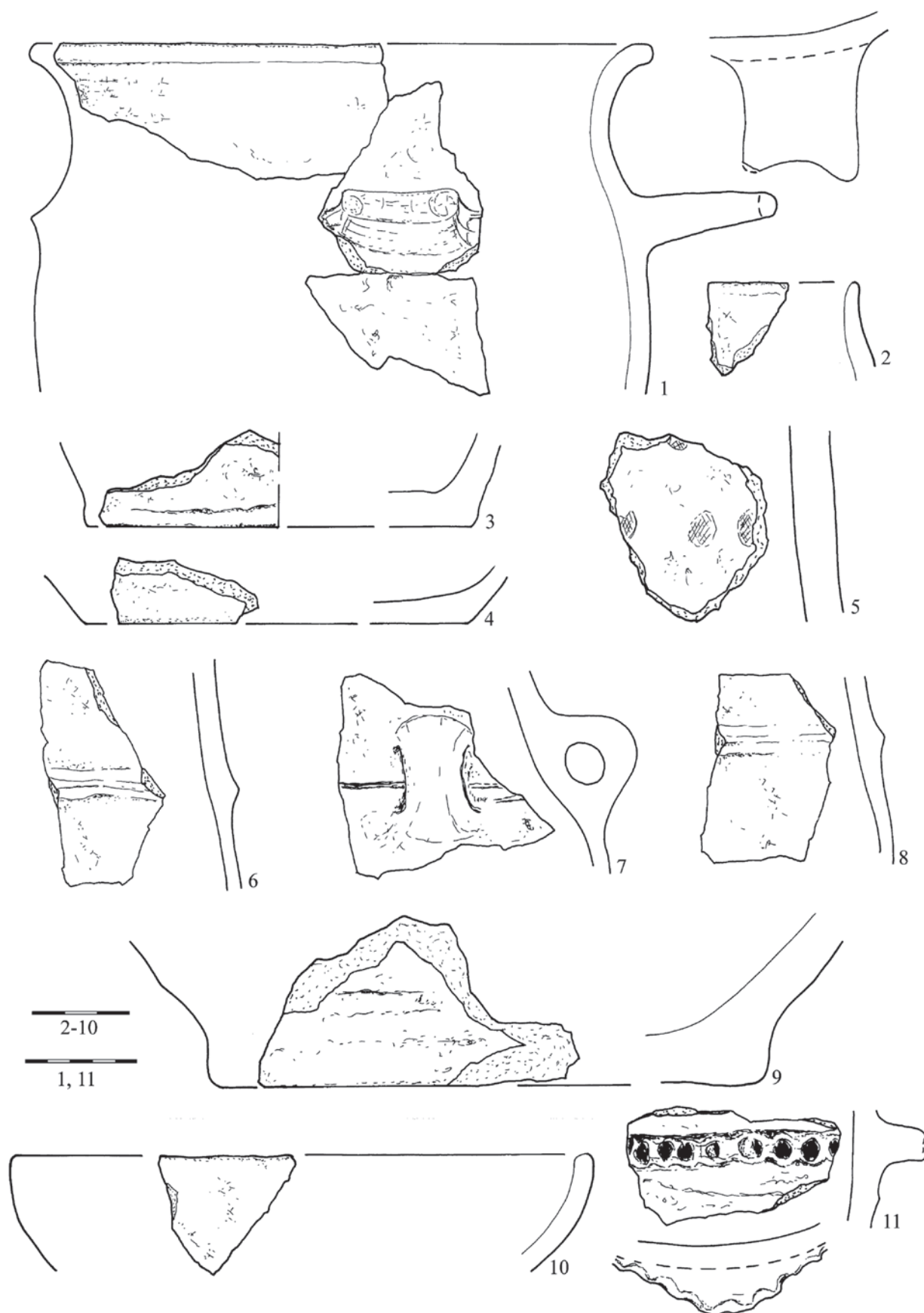
Największy odsetek (42,7%) pozyskanego inwentarza ceramicznego reprezentują fragmenty naczyń datowane na wczesną epokę brązu (Ryc. 8:1-11). Materiał

ceramiczny z tej fazy zasiedlenia wystąpił w 12 obiektach nieruchomych. Wszystkie ułamki pochodzą z naczyń ręcznie lepionych techniką pierścieniowo-taśmową lub pierścieniowo-wałczkową. Zdecydowana większość ceramiki wykonana była z gliny schudzonej domieszką mineralną średnio- lub gruboziarnistą, z wyraźnym udziałem minerałów łuszczykowych. Ze względu na silne rozdrobnienie możliwości rekonstrukcji asortymentu naczyniowego są bardzo ograniczone. Najliczniej w pozyskanym zbiorze wystąpiły mało charakterystyczne partie naczyń – brzuśce i dna. Zdobienie naczyń ogranicza się wyłącznie do ornamentu plastycznego w postaci dookólnych listew oraz uchwytów i guzów plastycznych

Ryc. 7. Biskupice Podgórne, stan. 1, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Obiekt 111 w trakcie eksploracji – przekrój i rzut poziomy na głębokości 0,1 m (fot. A. Woźniak)

Fig. 7. Biskupice Podgórne, stan. 1, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. Object 111 during exploration – horizontal projection at a depth of 0,1 m (photo by A. Woźniak)

Ryc. 8. Biskupice Podgórne, stan. 1, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Wybór ceramiki kultury unietyckiej (1-11). 1-2 – obiekt 95; 3 – warstwa kulturowa/ar 56d; 4 – warstwa kulturowa/ar 56b; 5 – obiekt 13; 6, 8 – obiekt 46; 7 – warstwa kulturowa/ar 54d; 9 – warstwa kulturowa/ar 57c; 10 – obiekt 9; 11 – obiekt 75 (rys. K. Gorek)

Fig. 8. Biskupice Podgórne, stan. 1, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. A selection of the Únětice culture ceramics (1-11). 1-2: object 95; 3: cultural strata /are 56d; 4: cultural strata/are 56b; 5: object 13; 6, 8: object 46; 7: cultural strata/are 54d; 9: cultural strata/are 57c; 10: object 9; 11: object 75 (drawing by K. Gorek)

(Ryc. 8:1, 6, 8, 11). Z obiektu nr 95 pochodzi fragment pucharka z wyraźnie rozchylonym wylewem i lekko baniastym brzuścem (Ryc. 8:1). Naczynie posiada u nasady sztywno profilowane żeberko, z którego wyrasta płaski, rozdzielony na dwie części uchwyt (przypominający rybi ogon). Podobnie ukształtowane płaskie listwy (guzy dwudzielne) znane są z innych stanowisk podwrocławskich – np. Ślęza 13, Wojkowice 15 (Gralak 2007a, Ryc. 34:13, 93, Ryc. 36, 94; 2007b, Ryc. 99:2, 214, Ryc. 100, 215). Stanowisko 1 w Biskupicach Podgórnich dostarczyło również innych przykładów plastycznych uchwytów, np. wymodelowanych z listew, które są zdobione odciskami palcowymi analogicznie jak cała listwa (Ryc. 8:11).

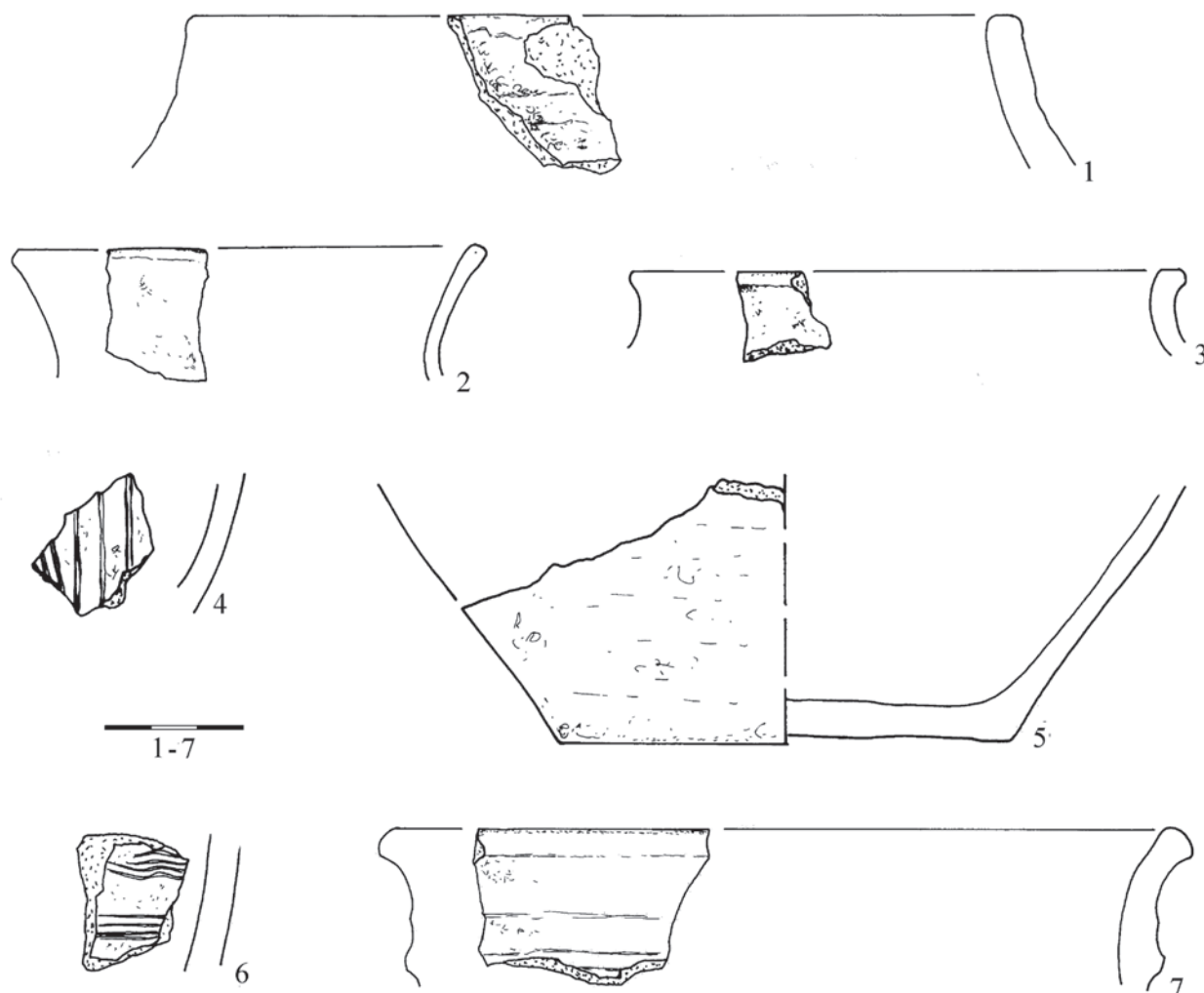
Ustalenie chronologii obiektów osadniczych, a co za tym idzie całej osady, ze względu na fragmentaryczny stan zachowania ceramiki i niewielką ilość cech diagnostycznych, natrafia na trudności. Wspomniany pucharek z obiektu 95 jest podobny formą do naczyń grupy V, podtypu IIA wg B. Butent-Stefaniak, który autorka datuje na I-IV fazę rozwoju kultury unietyckiej (Butent-Stefaniak 1997, 79-80). Analogiczną chronologię przyjmuje się dla nich na terenie Czech (Pleinerová 1966, 439-444), podczas gdy odpowiedniki tych pucharów w Saksonii łączone są z fazą klasyczną (Neumann 1929, 99).

Znacznie słabiej na przebadanej części stanowiska manifestuje się osadnictwo z innych okresów pradziejów i średniowiecza. Z młodszą epoką kamienia można łączyć prawdopodobnie pochówki/depozyty bydła. O ile jednak w trakcie pierwszego sezonu badań z wypełniska analogicznego obiektu (81) pozyskano liczniejszy inwentarz ceramiczny, o tyle w 2005 r. tylko w jamie nr 1 wystąpił na głębokości zalegania szkieletu zwierzęcego fragment naczynia kultury amfor kulistych. Podobnie jak we wspomnianym pochówku/depozycie 81/2003, w spągowej partii tej jamy stwierdzono ślady palenia ognia (Kopeć-Żygadło, Żygadło 2006, 207). Pozostałe obiekty ze szkieletami bydłocymi nie zawierały żadnych zabytków, umożliwiających określenie ich chronologii. Pozycja chronologiczna pochówku/depozytu nr 1 także nie jest jednoznaczna, gdyż z części stropowej pozyskano kilka ułamków naczyń ceramicznych z wczesnej epoki brązu, co nie wyklucza możliwości łączenia tego znaleziska z ludnością kultury unietyckiej. Odkryte trzy obiekty tego rodzaju w 2005 r. oraz wcześniejszy z 2003 r. wykluczają raczej możliwość interpretowania tych znalezisk typowo utylitarnym charakterem (zakopanie padłych sztuk bydła) i większe uzasadnienie ma hipoteza wskazująca na ich związki z rytualnymi pochówkami bydła, występującymi powszechniej na stanowiskach kultury amfor kulistych (Wiślański 1966, 299;

Wojciechowski 1989, 365). Z osadnictwem tej ludności związane są dalsze dwa obiekty – jamy gospodarcze nr 13 i 84 (Ryc. 2). Z eksploracji obiektów nieruchomych oraz z warstwy pozyskano zaledwie sześć fragmentów ceramiki (1,6%) kultury pucharów lejkowatych i amfor kulistych.

Mniej liczne były na stanowisku ślady związane z pobytami ludności kultury łużyckiej. Łącznie pozyskano 40 fragmentów ceramiki naczyniowej (około 11% całości inwentarza ceramicznego). Zabytki pochodzą wyłącznie z warstwy kulturowej. Materiał ceramiczny łączony z „łużyckim” epizodem zamieszkiwania tego miejsca jest silnie rozdrobniony (Ryc. 9:1-4). Wśród form, które można zrekonstruować, wymienić należy fragment naczynia wazowatego o starannie wygładzanej powierzchni (Ryc. 9:2), garnki beczułkowate (Ryc. 9:1) i jajowate z wylewem odchylonym na zewnątrz (Ryc. 9:3). Zdecydowana większość fragmentów naczyń jest nie zdobiona. Pojedyncze ułamki zdobione są ornamentem dołków paznokciowych i pionowych linii rytych (Ryc. 9:4). Wystąpił również jeden fragment naczynia malowanego. W oparciu o uzyskany zbiór ceramiki naczyniowej można wyróżnić przynajmniej 2 fazy użytkowania stanowiska przez ludność kultury łużyckiej. Pierwsza przypada na III-IV okres epoki brązu, o czym świadczy znaleziony w warstwie kulturowej fragment brzuśca zdobionego pasmem pionowych żłobków (Ryc. 9:4). Kolejna faza, którą można wyróżnić, związana jest już z wczesną epoką żelaza. Z okresem HaC można łączyć fragment ceramiki malowanej oraz naczynia wazowate z lejowato wywiniętym wylewem (Ryc. 9:2). Obydwa te ww. elementy w obrazie kulturowym Dolnego Śląska uznaje się za efekt oddziaływań płynących z kręgu halsztackiego (Gedl 1991, 97 i n; Jarysz 2008, 50-51).

Określenie charakteru osadnictwa kultury łużyckiej, wobec znikomej ilości pozyskanych źródeł, natrafia na znaczne trudności. Relikty zabudowy odkryte na stanowisku zdają się wskazywać na sezonowy sposób eksploatacji gospodarczej najbliższej okolicy. Wyraźnie takiej interpretacji przeczy znalezisko fragmentu malowanej ceramiki. Ta luksusowa kategoria zastawy stołowej łączona jest na ogół z obiektami sepulkralnymi, czy bardziej trwałymi założeniami osadniczymi, na których mogła być wytwarzana, np. osady w Wojkowicach i Milejowicach (Gralak *et al.* 2001, 200). Warto nadmienić, że dalsze fragmenty malowanych czerepów odkryto na sąsiednim stanowisku 2 w Biskupicach Podgórnich (Nowaczyk *et al.* 2009). Wystąpiły one wraz z relikdami zabudowy słupowej osady kultury łużyckiej – prawdopodobnie pozostałościami po ogrodzeniu (?) i naziemnym budynku słupowym.

Ryc. 9. Biskupice Podgórne, stan. 1, gm. Kobierzyce, woj. dolnośląskie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej (1-4), kultury przeworskiej (5), z wczesnego (6) i z późnego średniowiecza (7): 1 – warstwa kulturowa/ar 65c; 2, 3 – warstwa kulturowa kulturowa/ar 62c; 4 – warstwa kulturowa/ar 63d; 5 – obiekt 26; 6 – obiekt 14; 7 – warstwa kulturowa/ar 53c (rys. K. Gorek)

Fig. 9. Biskupice Podgórne, stan. 1, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship. A selection of ceramics of the Lusatian culture (1-4), Przeworsk culture (5), the early (6) and late Middle Ages (7): 1 – cultural strata/are 65c; 2, 3 – cultural strata/are 62c; 4 – cultural strata/are 63d; 5 – object 26; 6 – object 14; 7 – cultural strata/are 53c (drawing by K. Gorek)

Poza omówionymi powyżej fazami zasiedlenia, z którymi można wiązać konkretne obiekty osadnicze, z warstwy kulturowej pozyskano 2 fragmenty ceramiki kultury lateńskiej wykonanej przy użyciu koła garncarskiego z „tłustej” gliny schudzonej drobnoziarnistą, wyselekcjonowaną domieszką. Ułamki takiej ceramiki wystąpiły w obrębie arów 58a i 61d. Wymienione zabytki znaleziono na złożu wtórnym, w miejscu, gdzie warstwa akumulacyjna osiągała największą miąższość.

Wyraźniej wydzielającą się fazę osadniczą na stanowisku w Biskupicach Podgórnych reprezentują znaleziska kultury przeworskiej. Mało charakterystyczne

fragmenty ceramiki pochodzą z obiektów 26 i 82 oraz z warstwy kulturowej – łącznie 28 ułamków, tj. 7,9% całości inwentarza ceramicznego (Ryc. 9:5). W wypełniskach obiektów znaleziono tylko i wyłącznie materiał ceramiczny nie posiadający na ogół cech diagnostycznych, które pozwalałyby datować nieliczny zbiór ceramiki naczyniowej inaczej niż na czas trwania kultury przeworskiej – od młodszego okresu przedrzymskiego do okresu wędrówek ludów. Śladowa obecność zabytków ruchomych, które można łączyć ze schyłkiem starożytności, wskazuje na efemeryczny, krótkotrwały pobyt przedstawicieli tej kultury na omawianym stanowisku. Najbliższe okolice należą do intensywnie zasiedlonej ekumeny przeworskiej istniejącej nad Kasiną i w dolnym odcinku Ślęzy wchodzącej w skład oławsko-bystrzyckiego rejonu osadniczego (Pazda 1980, mapa nr 2).

Ostatnią, bardzo słabo wydzielającą się fazę osadniczą na stanowisku w Biskupicach Podgórnych, reprezentują znaleziska z wczesnego średniowiecza. Zabytki ruchome (3,4% inwentarza ceramicznego) odkryto w obiekcie archeologicznym i w warstwie kulturowej

(Ryc. 9:6). Na wczesne fazy tego okresu datowana jest jedna jama gospodarcza 14 (Ryc. 4). Ze źródeł archiwalnych wynika, że na stanowisku miały znajdować się również groby z okresu średniowiecza. Ceramika z warstwy kulturowej datowana na młodsze fazy tego okresu nie wydaje się mieć jednak związku z tymi odkryciami i jest zapewne przejawem intensywniejszej eksploatacji rolniczej tego obszaru w średniowieczu.

W zebranych zbiorze ceramiki naczyniowej znajduje się stosunkowo duża ilość egzemplarzy z późnego średniowiecza (52 fragmenty – 14,7%) (Ryc. 9:7) i okresu nowożytnego (60 fragmentów – 16,9 %). Ułamki ceramiki naczyniowej pozyskano wyłącznie z eksploracji warstwy kulturowej. Materiał ruchomy znaleziony w trakcie badań pochodzi z okresu po lokalizacji leżących w sąsiedztwie wsi (Biskupice Podgórne, Pietrzyków) i związany jest z gospodarczą eksploatacją pól uprawnych po ukształtowaniu się obecnie istniejącej sieci osadniczej.

Pracami ratowniczymi w 2005 r. objęto pas terenu o szerokości od 30 do 60 m. Przebadanie tak dużego fragmentu stanowiska stwarza większe możliwości poznawcze w zakresie rozplanowania i organizacji przestrzennej odkrytego w tym miejscu osadnictwa. Na odsłoniętej powierzchni obiekty nieruchome wystąpiły w dwóch wyraźnie wydzielających się skupiskach, które można było zaobserwować już na części stanowiska, badanej w 2003 r. (Kopeć-Żygadło, Żygadło 2006, 202-203, 214). Czytelna na planie koncentracja obiektów widoczna jest w granicach arów 54-57, ćw. a-d. Podobnie jak w wykopie z 2003 r., oś tego całego zespołu jam wyznaczał

rów (obiekt 111) biegnący wzdłuż linii północny-zachód – południowy-wschód. Po jego obydwu stronach znajdowały się głównie doły postępujące oraz jamy o charakterze gospodarczym. Drugie zgrupowanie reliktyw osadnictwa wystąpiło na arach 47-52a-b i w jego skład wchodziły przede wszystkim jamy gospodarcze, kilka dołów postępujących oraz 3 pochówki zwierzęce.

Omawiane stanowisko leży w strefie występowania zwartego osadnictwa od młodszej epoki kamienia poczynając, aż po czasy nowożytne (Butent-Stefaniak 1997, mapa 2; Gediga 1967, mapy 1-4; Kulczycka-Leciejewiczowa 1993, mapa 3; Kosicki 1996, Ryc. 2, 275; Mierzwiński 1994, mapy 1, 3-6; Pazda 1980). Sądząc po charakterze odsłoniętych w trakcie badań wykopaliskowych prowadzonych w 2005 r. reliktyw zabudowy można przypuszczać, że zakładane w tym miejscu, w różnych okresach, osady miały krótkotrwały charakter, a nawet, że były to osiedla lub obozowiska sezonowe związane z penetracją doliny niewielkiego ciek wódno, m.in. chowem zwierząt (Kulczycka-Leciejewiczowa 1993, 141 i n.). Do sformułowania takiej tezy skłaniają: brak pozostałości trwałszych budowli mieszkalnych oraz niezwykle ubogi inwentarz kulturowy. W opozycji do takich wniosków pozostają liczne (4 obiekty) rytualne pochówki/depozyty bydła, świadczące o wyjątkowej roli tego miejsca dla ówczesnej, najprawdopodobniej społeczności kultury amfor kulistych. Niewykluczone, że ujawnione na stanowisku 1 w Biskupicach Podgórnych ślady pobytu grup ludzkich z tej fazy rozwoju młodszej epoki kamienia mają związek z jego funkcją obrzędową.

Bibliografia

- Baron J. 2005. *Przestrzenna organizacja osad ludności kultur lużyckiej. Przykład stanowiska w Polwicy na Śląsku (= Archeologiczne Zeszyty Autostradowe Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, Badania na autostradzie A-4, 4)*. Wrocław.
- Butent-Stefaniak B. 1997. *Z badań nad stosunkami kulturowymi w dorzeczu górnej i środkowej Odry we wczesnym okresie epoki brązu (= Prace Komisji Archeologicznej 12)*. Wrocław.
- Gediga B. 1967. *Plemiona kultury lużyckiej w epoce brązu na Śląsku Środkowym*. Wrocław.
- Gedl M. 1991. *Die Hallstatteinflüsse auf den polnischen Gebieten in der Frühheisenzeit (= Prace Archeologiczne 48)*. Kraków.
- Gralak T. 2007a. Osada i cmentarzysko ludności kultury unietyckiej ze stanowiska Śleza 13 w powiecie wrocławskim. W: B. Gediga (red.), *Archeologiczne Zeszyty Autostradowe Instytutu Archeologii i Etnologii PAN. Badania na autostradzie A-4, 3*. Wrocław, 59-130.
- Gralak T. 2007b. Osadnictwo ludności kultury unietyckiej na stanowisku Wojkowice 15, gm. Żórawina, powiat wrocławskim. W: B. Gediga (red.), *Archeologiczne Zeszyty Autostradowe Instytutu Archeologii i Etnologii PAN. Badania na autostradzie A-4, 3*. Wrocław, 131-303.
- Gralak T., Nowaczyk W., Stanisławski A., Wojnicki T. 2001. Badania archeologiczne na trasie budowy autostrady A-4 na stanowisku Wojkowice 15. W: Z. Bukowski, M. Gierlach (red.), *Raport 96-99. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 1996-1999 (= Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego (d. Zeszyty ORBA). Seria B: Materiały Archeologiczne)*. Warszawa, 194-203.
- Jarysz R. 2008. Oddziaływania kręgu halsztackiego we wczesnej epoce żelaza w Polsce południowo-zachodniej. W: A. Błażejowski (red.), *Labor et Patientia. Studia archaeologica Stanisłao Pazda dedicata*. Wrocław, 45-60.

- Kopeć-Żygadło K., Żygadło L. 2006. Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku 1 w Biskupicach Podgórnych, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie w roku 2003. W: Z. Bukowski, M. Gierlach (red.), *Raport 2003-2004. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2003-2004* (= *Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego* (d. *Zeszyty ORBA*). Seria B: *Materiały Archeologiczne*). Warszawa, 199-218.
- Kosicki A. 1996. Der Forschungsstand über die Laténezeit in Niederschlesien. W: Z. Woźniak (red.), *Kontakte Längs der Bernsteinstrasse (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt, Materialien Des Symposium - Kraków 26. - 29. April 1995*. Kraków, 273-279.
- Krupska A. 2006a. *Biskupice Podgórne, stanowisko 1N/2005. Wyniki ekspertyzy materiałów kostnych* (niepublikowana ekspertyza w archiwum ZBR IAE PAN, Oddział we Wrocławiu).
- Krupska A. 2006b. *Opis ułożenia niekompletnego szkieletu bydła, odkrytego w trakcie eksploracji stanowiska Biskupice Podgórne w obiekcie nr 1* (niepublikowana ekspertyza w archiwum ZBR IAE PAN, Oddział we Wrocławiu).
- Krupska A. 2006c. *Opis ułożenia niekompletnego szkieletu bydła odkrytego w trakcie eksploracji stanowiska Biskupice Podgórne w obiekcie nr 2* (niepublikowana ekspertyza w archiwum ZBR IAE PAN, Oddział we Wrocławiu).
- Krupska A. 2006d. *Opis ułożenia kompletnego szkieletu bydła odkrytego w czasie eksploracji stanowiska Biskupice Podgórne w obiekcie nr 21* (niepublikowana ekspertyza w archiwum ZBR IAE PAN, Oddział we Wrocławiu).
- Krupska A. 2006e. *Biskupice Podgórne, stanowisko 1N/2006. Wyniki ekspertyzy materiałów kostnych*.
- Kulczycka-Leciejewiczowa A. 1993. *Osadnictwo neolityczne w Polsce południowo-zachodniej*. Wrocław.
- Majerowicz A., Wójcik A., Madej S. 2006. *Analiza petrograficzna zabytków ze stanowisk Biskupice Podgórne 1, Budziszów Wielki 20, Budziszów Wielki 21, Ślęza 13, Milejowie 19, Nowa Wieś Wrocławska 4, Wojkowice 15* (niepublikowana ekspertyza w archiwum ZBR IAE PAN, Oddział we Wrocławiu).
- Michalski J. 1983. Zagadnienia systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (Ze studiów nad osadami otwartymi kultury łużyckiej). *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 5, 135-195.
- Mierzwiński A. 1994. *Przemiany osadnicze społeczności kultury łużyckiej na Śląsku*. Wrocław.
- Miśkiewicz J. 1968. Kultura łużycka w dorzeczu Pilicy i środkowej Wisły. *Materiały Starożytne* 11, 129-208.
- Neumann G. 1929. Die Entwicklung der Aunjetitzer Kultur in Mitteldeutschland. *Prähistorische Zeitschrift* 20, 70-144.
- Nowaczyk K., Sadowski K., Trzepizur P. 2009. *Ratownicze badania archeologiczne na stanowisku Biskupice Podgórne 2 (81-27), gm. Kobierzyce, pow. wrocławski, woj. dolnośląskie* (niepublikowana ekspertyza w archiwum ZBR IAE PAN, Oddział we Wrocławiu).
- Pazda S. 1980. *Studia nad rozwojem i zróżnicowaniem lokalnym kultury przeworskiej na Dolnym Śląsku* (= *Studia Archeologiczne* 10). Wrocław.
- Pleinerová I. 1966. Únětická kultura v oblasti Krušných Hor a jejím sousedství I. *Památky archeologické* 57, z. 2, 339-458.
- Sadowski K. 2006. *Analiza geomorfologiczna stanowiska archeologicznego Biskupice Podgórne 1* (niepublikowana ekspertyza w archiwum ZBR IAE PAN, Oddział we Wrocławiu).
- Vakarelski Ch. 1965. *Etnografia Bułgarii* (= *Prace Etnologiczne* 7). Wrocław.
- Wiślański T. 1966. *Kultura amfor kulistych w Polsce północno-zachodniej*. Wrocław.
- Wojciechowki W. 1989. Religia i sztuka ludów neolitycznych. W: J. Kmiecński (red.), *Pradzieje ziem polskich I*, cz. 1. Warszawa-Łódź, 361-367.

Summary

Leszek Żygadło, Katarzyna Kopeć-Żygadło

Report from the excavation research carried out at site 1 in Biskupice Podgórne, Kobierzyce commune, dolnośląskie voivodeship in years 2005-2006

Rescue excavation work at site 1 in Biskupice Podgórne, Kobierzyce commune (AZP 81-27/2), was carried out by the Institute of Archaeology and Ethnology at the Polish Academy of Sciences (PAS) due to the modernisation of the northern roadway of the A-4 motorway at the section between Wądroże Wielkie and Bielany Wrocławskie. Excavation research conducted from the 14th of September 2005 to the 28th of April 2006 continued the work carried out in 2003 at the southern roadway of the motorway. The field work was directed by

Katarzyna Kopeć-Żygadło, MSc, and the research team consisted of: Małgorzata Kopeć, MSc, Dorota Wojnicka, MSc, Agata Woźniak, and Paweł Trzepizur, MSc. The total area under archaeological research in 2003-2006 amounted to 16,400m².

Excavation work was conducted within the northern roadway and shoulder up to the boundary line of the investment. During research over the area of 9,570 m² 104 objects were uncovered and explored, including 4 objects partially studied as a part of the 2003 excavation. (Fig. 1). They were mostly the remains (61 holes after removal of posts, 37 domestic holes of various kinds) of camps or settlements established in this area (Fig. 2-3). Furthermore, 3 ritual burials/cattle deposits were uncovered (Fig. 4-6) and the remains of an old stream bed of a small watercourse (Fig. 7).

During excavation research, from the holes and the cultural strata, it was possible to acquire fragments of vessel ceramics (354 fragments of vessels, including 1 fragment of painted ceramic), a fragment of a clay wheel, a fragment of a tile, 5 flint monuments, 3,834 fragments of bones (including 3 incomplete cattle skeletons in situ), and a threshing floor. The exploration of the cultural strata yielded 79% of the total collection of ceramics, and only 21% were yielded by the fills of objects (vessel ceramics was present at 16 objects and animal bones at 8).

Vessel fragments gathered during the exploration enable us to distinguish between two settlement stages. The highest percentage (52%) of the entire ceramics inventory is represented by fragments dated back to the early Bronze Age (Fig. 8:1-11). 12 movable objects can be connected with the period discussed.

The settlement from other periods of prehistory and the Middle Ages are not represented that strongly. Burials/cattle deposits can perhaps be connected with the earlier Neolithic, or with the peoples of Globular Amphora culture (object 1, 2,

21). Two other objects are related to the settlement of that culture – domestic holes 13 and 84 (Fig. 2).

Moreover, there were individual objects containing ceramic monuments characteristic of Przeworsk culture (Fig. 9:5) and of the Middle Ages (Fig. 9:6), while the exploration of cultural deposits yielded fragments of vessels dating back to the turning point of the Bronze Age/the early Iron Age, La Tène period, the early period of Roman influence – the Migration period, and the early and late Middle Ages (Fig. 9:1-4, 7).

Rescue work included an area 30-60 m wide. The uncovered part of the site yielded non-movable objects at two separate areas of concentration. A clear concentration of objects was visible at the boundary of ares 54-57, quarters a-d. Similarly to the 2003 excavation the post holes and domestic holes, as well as possibly a housing object, were grouped at both sides of the old stream bed of an old watercourse. The second grouping of settlement remains was situated at ares 47-52 a-b, which consisted mainly of domestic holes, several post holes, and 3 burials – animal deposits.

■